

Қазыбек Г.Қ., Бектурова Э.К.

**Татьяна Васильченконың
аудармашылық еңбегін оқыту
жолдары**

Мақалада ақын, аудармашы Татьяна Васильченконың аудармашылық еңбегі туралы айтылады. Аудармашының өзіндік ерекшеліктері нақты мысалдар арқылы беріледі. М. Жұмабайұлы, Н. Оразалин, С. Қамшыгер сынды ақындардың өлеңдерін орыс тіліне аударылу тарихы сөз болады.

Түйін сөздер: аударма, түпнұсқа, ақын, поэзия, ақын.

Kazybek G.K., Bekturova E.K.

**Translation work of Tatyana
Vasilchenko**

The article is spoken about translational work of a translator Tatyana Vasilchenko. Characteristic features of the translator were illustrated by exact examples. The history of translation into the Russian language the poems by such poets like M. Zhumabayuly, N. Orazalin, S. Kamshiger were also given in the article.

Key words: translation, original text, poet, poetry.

Қазыбек Г.Қ., Бектурова Э.К.

**Переводческий труд Татьяны
Васильченко**

В статье говорится о переводческом труде поэтессы, переводчика Татьяны Васильченко. Характерные особенности переводчика иллюстрируются конкретными примерами. В статье приводится история переводов поэзии таких поэтов как М. Жумабайұлы, Н. Оразалин, С. Камшыгер на русский язык.

Ключевые слова: перевод, оригинал, поэт, поэзия, поэт.

**ТАТЬЯНА
ВАСИЛЬЧЕНКОНЫҢ
АУДАРМАШЫЛЫҚ
ЕҢБЕГІН ОҚЫТУ
ЖОЛДАРЫ**

Аударманы халық пен халықты байланыстыратын құрал деп, аудармашыны осы байланысты нығайта түсетін дәнекер деп айта аламыз. Неміс халқының талантты ақыны, мемлекеттік қайраткері Иоганн Вольфганг Фон Гетенің аудармашының еңбегін сипаттайтын мына сөзіне көңіл бөлейік: «Аудармашы еңбегі бүкіл жер шарын біріктіретін, байланыстыратын маңызды істердің бірі болып қалды және қала береді». Яғни, аударма көне де жаңа өнер деп есептелінеді.

Аудармашылардың еңбегін, олардың аударма туралы зерттеу еңбектерін жинау, жариялау және зерттеу ісі біршама қарқынмен дамып келеді.

Қазіргі кездегі аудармашылар туралы арнайы қарастырылатын күрделі теориялық еңбектер де бар. Біз осы мақаламызда қазақ ақындарының орыс оқырмандарына, одан басқа жақын және алыс шетел оқырмандарына жетуіне көп еңбек сіңірген Татьяна Васильченконың аудармашылық еңбегіне арнайы тоқталамыз. Студенттерге аударматануда өзіндік орны бар аудармашының еңбектерімен таныстыру. Аудармашы қолданған әдіс-тәсілдерді ол жасаған нақты аудармалары арқылы еркін аударма түрінің кемшіліктері мен жетістіктеріне тоқталуды мақсат етеміз.

Мақалада аударма нұсқаларды жан-жақты талдау негізгі мақсат болмағандықтан, біз аудармашының қай қазақ ақындарының шығармаларын аударды, аудармада қандай тәсілді қолданды деген мәселелерге тоқталамыз.

Татьяна Васильченко 1947 жылы 20 маусымда Алматы қаласында туған. 1970 жылы Абай атындағы Қазақ мемлекеттік педагогикалық институтының физика факультетін тәмамдамаған. Әр кезеңдерде «Жазушы» баспасында корректор, «Арай-Заря» журналында бөлім меңгерушісі, «Доживем до понедельника» газетінде журналист, «Простор» журналында корректор кейіннен бөлім меңгерушісі қызметтерін атқарған. Оның «Солнце в окне», «Я мечтаю», «Зеленный иероглиф» атты жыр жинақтары жарық көрген.

Т. Васильченко аударма саласына зор үлес қосқан ақын. Ол М. Жұмабайұлы, Ж. Әбдірәшев, Н. Оразалин, С. Қамшыгер, Ә. Шегебаев, Қ. Құныпияұлы, Б. Үсенбаев т.б. ақындар шығармаларын орыс тіліне тәржімалаған.

Т. Васильченко өзінің аудармашылық қызметі туралы былай деген болатын: «Я всегда сажусь за перевод с легким настроем. Это нужно, чтобы проникнуться состоянием души автора стихотворения, которое я собираюсь перевести. Начинаю входить в образ другого человека – мужчины или женщины – с его судьбой, с его суждениями. Мысленно я как бы обращаюсь к автору, которого перевожу: «Ты – это ты, от колыбели до седин. Я – это я... Но дух един! Сольем два голоса в тиши, Мы схожи оттиском души...» [1]. Бұдан Т.Васильченконың аудармаға зор жауапкершілікпен қарағандығын байқаймыз.

Бірде Т. Васильченкодан аудару кезінде түпнұсқаның стилін, ырғағын сақтау қажет пе деген сауалға былай деп жауап қайтараған: «У каждого народа свои особенности языкового строя. Поэтому при переводе с одного языка на другой не всегда есть возможность в точности повторить ритмический рисунок. Скажем, по-английски: «Loveyou», три слова – три слога. По-русски это же: «Я люблю тебя», те же три слова, но уже целых пять слогов. По-казахски: «Мен сені сүйемін», три слова – шесть слогов.

Как быть? А нужно делать выбор, искать точку равновесия. И здесь полагаешься прежде всего на свое внутреннее чутье» [1].

Т. Васильченко қазақ тілін білмейді, ол қазақ ақындарының шығармаларын аудару барысында сөздіктерді, алдын-ала жасалған жолма-жол аудармаларды да пайдаланған. Бұл туралы аудармашы: «Сейчас у меня есть не меньше 10 казахско-русских, русско-казахских словарей и разговорников. Я работаю и с подстрочниками, и оригиналами стихов, обязательно сама проверяю те места, которые вызывают сомнения», – деген екен [1]. Бұдан аударылатын халықтың тілін білмесең де жолма-жол аударма арқылы жақсы аудармалар жасауға болатындығын көрсетеді.

«Жолма-жол аударманың көптеген кемшіліктерімен қатар даусыз бір артықшылығы бар, ол артықшылығы – түпнұсқадан тікелей жасалатындығы. Жолма-жол (подстрочный) аудармамен жолына жол (строкавстроку) аударманың арасын ашыпалу керек. Жолма-жол аударма деп түпнұсқаның мәтінін егжей-тегжейіне дейін, дәлме-дәл түсіріп беретін сөзбе-сөзге жақын аударманы айтамыз, алжолынажолмаударма–түпнұсқаныңжолынатәржіменіңжолытаптүсетіндейтіпаудару. Өлеңде жолына жол келтіре тұрып шебер шығару, жатық жеткізу болмайды емес, болады», – деген Сауытбек Абдрахмановтың пікірі аударманың осы түрінің мән-мағынасын аша түседі [2].

Ақын Жарасқан Әбдірашев қайтыс болғаннан кейін үлкен ұлы, режиссёр, суретші, сценарист Рүстем әкесінің жарияланбаған «Ауылдан келген қыз» деген поэмасының қолжазбасын тауып алады. Сол қолжазбаның негізінде «Остров Возрождения» деген көркем фильм түсіреді. Осы фильмнің режиссері Р. Әбдірашев: «В фильме звучат стихи Жараскана Абдрашева. Перевод сделала Татьяна Васильченко. Подстрочник писали вместе, через неделю Татьяна принесла свои первые переводы. По мнению Рустема, она «попала в десятку», – жолма-жол аударманы көркем аудармаға айналдыра білген Т. Васильченконың аудармашылық қызметіне жоғары баға береді [3].

Алаш қозғалысының қайраткері, ақын Мағжан Жұмабайұлының шығармаларын орыс тіліне С. Нұртазин, Б. Канапьянов, Ә. Қодар, Қ. Бақбергенов, Л. Степанова, Л. Шашкова, Б. Пастернак, Н. Чернова, М. Әдібаев, А. Жовтис, А. Соловьев т.б. тәржімалаған. М. Жұмабайұлының отызға тарта өлеңін аударған. Т. Васильченко М. Жұмабайұлының «Тілегім» өлеңін «Мое желание» деп аударған.

Түпнұсқа:

Көрмейін рақат, жанайын,
Жалын болсын маңайым,
Күйейін, азап шегейін.
Жырыммен жаным жұбатам,
Жырыммен жұрттымды оятам,
Несіне жас төгейін?! [4].

Аударма нұсқа:

Слышишь, судьба, не хочу подаяний,
Полною мерой отмерь мне страданий,
Жги на огне, втри погибели гни!
Если народ разбужу я стихами,
Горе отступит, и жаркое пламя
Высушит слезы, к чему мне они! [5].

Сыршыл,өзіндік қолтаңбасы бар, ұлтжанды ақын Мағжан Жұмабайұлының осы өлеңін аударуының өзі аудармашы талғамының жоғары болғандығын көреміз. Себебі, аударманың деңгейі аудармашының білімі мен біліктілігінен хабар беретіні сөзсіз. Ақынның мұң-зарын бейнелеген өлең жолдарын аудармашы еркін жеткізген. Аудармада орын алмастыру, ауыстыру сынды аударма трансформацияларын сәтті қолданған. Аудармада түпнұсқаның стилін сақтап, барабарлыққа жету аудармашы түрлі тіларалық өзгертулер жасайды. Ал мұндай өзгертулерді аударматануда трансформациялар деп атайды. Аудармашы алдыменен жолма-жол аударма

жасаған, содан кейін көркем аударма жасағандығы байқалады. Түпнұсқа мен аударманы салыстыра көз жүгіртсек, аударманың біршама сәтті шыққандығы байқалады. Аударма түпнұсқаны орыс оқырмандарына сай етіп аударуға талпыныс жасаған. Аударма жеңіл оқылады. Әрине, біз мұнда аударма өте керемет шықты деуден де аулақпыз. Оны басқа зерттеулерімізде жан-жақты талдауды жоспарлап отырмыз. Әр аудармашының өзіне ғана тән аудармашылық ерекшелігі болады. Ал аудармашы Т. Васильченконың ерекшелігі деп ең алдымен өзі аударатын шығармаларды таңдауы, автордың айтайын деген ойын, мағынасын сақтауға тырысуы деуімізге болады. Ақынның жан дүниесін ашатын детальдарды нақты тауып, соны аударатындығы, ұлттық колоритті сақтауы да аудармашы талантының бір қырын көрсетеді.

М. Жұмабайұлы «Ал ішіндер, бұл – қымыз» өлеңін «Кумыс» деп аударған. Түпнұсқа 11 жолдан ал 12 аударма нұсқа жолдан тұрады.

Түпнұсқа:

Ал ішіндер,
Бұл – қымыз.
Бұл қымыздың арғы атасын сұрасаң,
Құлаша құлық бие сүті еді,
Томсарған ер қазақтың асы еді.
Бұл қымызды кім ішсін?
Бұл қымызды
Айлы күні айналған,
Бұлтты күні толғанған,
Құрығын қу найзадай таянған,
Томсарған ер қазақтың өзі ішсін! [6].

Аударма нұсқа:

Подходи и пей, народ,
Вот кумыс, кто знает, – пьет.
Ты спроси, что за питье, – ответ простой –
Молоко от кобылицы молодой.
Знал напиток этот издавна казах,
Забывал в бою про страх.
Кому пить кумыс? – нальем,
С ним светлее хмурым днем.
Опершись на свой сундук,
Примет чашу он из рук –
Не таящий страх в глазах
Соплеменник наш – казах [7, 236].

Аударма еркін жасалған. Аудармашы алдымен жолма-жол аударма жасап, содан кейін барып көркем аударма жасағандығы байқалады. Біздің ойымызша аударманы орыс оқырмандарына түсінікті етіп аударуға талпынған. Аударманы бұдан да жақсы аударуға да болар еді деген қорытындыға келеміз.

Нұрлан Мырқасымұлы Оразалин 1947 жылдың 13 маусымында Алматы облысы, Ұйғыр ауданы, Көкбастау ауылында дүниеге келген. Нұрлан Оразалин – қазақ поэзиясының көрнекті өкілі, ҚР Мемлекеттік сыйлығының иегері, Қазақстан Жазушылар Одағының төрағасы, Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің кеңесшісі қызметін атқарады. Ақынның «Жас керуен», «Көктем тынысы», «Беймаза көңіл», «Көктем кеші», «Жетінші құрлық», «Құралайдың салқыны» т.б. жинақтары шыққан. Н. Оразалиннің өлеңдері орыс, украин, болгар, молдава, өзбек тілдеріне аударылған. Н. Оразалиннің өлеңдері орыс тілінде 2008 жылы «Жибек жолы» баспасынан «Зеленый огонь» деген атпен жарияланған. Оның өлеңдерін орыс тіліне Қ. Бақбергенев, С. Мнацаканян, Б. Жылқыбаев, О. Жанайдаров, А. Матвеев, Л. Шашковой, Н. Чёрновой, В. Антонов аударған.

«Аударманы тек бір жазушының шығармасын насихаттайтын көз деп қарамау керек. Іргелі әдебиетті жасайтын – үлкен қаламгер. Үлкен қаламгер және оның шығармасы – ұлтты танытудың үлгісі», – деп аудармашыларға жоғары талап қоя білген ақын шығармасын аударған Т. Васильченкоға ризашылығымызды білдіреміз [8].

Т. Васильченко Н. Оразалиннің өлеңдерін «Я от тебя другого слова жду...», «Снова мысли огонь погас...», «Диалог», «Я взывал к рассекающей небо заре...», «Даже на кончик иглы – во мне...», «Кто проиграл, кто выиграл...», «Новый век... Народ кочует...», «Слава Создателю! Я – человек...», «Сердце в заплатах – русло моих стихов...», «Ревность, войдя в твою душу, теснит твой простор...» деген атпен аударған. Н. Оразалиннің өлеңдерін аудармашы еркін тәсілмен аударған.

«И как бы ни было нам трудно судить о силе поэтического дара Оразалина по переводам, отметим, что благодаря мастерской работе С. Мнацаканяна и Б. Джилкибаева, Т. Васильченко, а также О. Жанайдарова, А. Матвеева, Л. Шашковой, Н. Чёрновой, В. Антонова, были найдены адекватные и, вероятно, единственно возможные русские слова, выражающие мысли и чувства поэта. Яркие картины из памяти детства, исторические ретроспективы и современность возникают перед глазами читателя. Можно сказать с уверенностью, что поэзия Оразалина заняла своё достойное место на огромном пространстве российской литературы», – Борис Лукин айтқандай ақын өлеңдерінің орыс тіліне аударылу сапасын жан-жақты саралау келешекте атқарылатын игілікті істердің бірі болатындығына сенімдіміз.

«Серпер» жастар сыйлығының лауреаты Саят Қамшыгер көптеген жыр мүшәйраларының жеңімпазы, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, ақын Марфуға Айтхожина: «Саяттың жырларында тазалық, мөлдірлік тұнып тұр. Ақындық қуаты, шұрайлы тілі, шеберлігі оқыған жанды тамсантады. Ол – поэзияға келіп қосылған тың екпін, жаңа күш...»», – деп жоғары баға берген болатын. Осындай талантты ақынның бірнеше өлеңдерін аударған. Мысалы, «Жарыма» деген өлеңін «Супруге» деп аударған.

Түпнұсқа:

Ол кездері ойнақтаған құлынбыз,
Бақ-сезімнің сезе алдық па сырын біз?
Бүгін менің ақ ордамның гүлісің,
Бір кездегі шекер, шәрбат, шырын қыз [9].

Аударма нұсқа:

Мы тайны любви познавали когда-то...
Ты помнишь, резвились мы, как жеребята?
Как мёд, ты душиста, сладка, словно сок.
Теперь в моём доме ты – чудный цветок [10, 347].

Түпнұсқаның ойын аудармашы өте әдемі жеткізе білген. Аударма еркін жасалған. Өлең жолдарының орнын ауыстырған. «Шекер, шәрбат, шырын» дегенді «Мед, душиста, сок» деп берген. Бұдан аударманың көркемдігіне зиян келмеген. Түпнұсқадағы «шырын қыз» дегенді «сладка, как сок» деп аударған. Қыздың айтқан сөздерін аудармай қалдырып кеткен. Бұл аудармада да аударма трансформацияларын қолданған. Жақсы жасалған жолма-жол аудармада тармақтық композиция, өлең өлшеуі, өлеңнің буын мөлшері, түпнұсқаның ұйқас жүйесі болуы шарт. Осындай аудармаларды Т. Васильченко жасай алған. Мысалы,

Түпнұсқа:

Ерің сенен береке мен бақ тапты,
Тағдыр бізге мол сыбаға сактапты.
Сарайымның салтанаты сендерсің,
Сенен туған ұл-қыз қандай тәп-тәтті! [9].

Аударма нұсқа:

Всегда буду счастлив с тобою, я верю!
Мы вместе открыли в грядущее двери...
По жизни идём и продолжимся в ней
Улыбками наших прекрасных детей! [10, 347].

Түпнұсқадағы «сыбаға, сарай, салтанат, тәп-тәтті» деген сөздерді орыс оқырмандарына тү-

сінікті етіп аударуға тырысқандығы байқалады. Аудармашы еркіндікке барған.

Аудармашы, ақын Н. Чернова Т. Васильченко туралы былай деген: «Татьяна Васильченко переводит не только с казахского, но и с курдского, а также с английского, причем английских поэтов читает в оригинале». Яғни, аудармашы қазақ тілінен ғана емес, басқа тілдерден де орыс тіліне аударма жасаған.

Аударматану ғылымында айтулы орны бар аудармашының өмірі мен ол жасаған аудармалардың сапасы туралы мағлұмат беру болашақ аудармашыларға пайдалы болатынына сенімдіміз.

Жақсы кәсіби аудармашы Т. Васильченко жақсы аудармалар жасаған, осы аудармалармен танысу арқылы студенттердің болашақ мамандықтың қыр-сырын үйренеді. Жақсы аудармашы болу үшін үнемі ізденіс керек. Өз білімін жетілдіруге, сөздік қорын байытуға талпыныс жасамаған аудармашы сәтті әрі көркем туындылар жасай алмайтындығы сөзсіз. Аудармашы тәжірибесі шеберлігін арттыру мақсатында әлемнің озық аударма нұсқаларымен танысуы арқылы түрлі әдіс-тәсілдерді үйрене алады.

Әдебиет сыншысы, филология ғылымдарының докторы И. Фрадкиннің: «Аудармашы шығарманы бір тілден екінші тілге сол күйінде көшіріп апарып қоя салмайды; аударған туындысын ол өзінше интерпретацияға түсіреді... осы тұрғыдан алып қарағанда аудармашының шығармашылық еңбегі әдебиеттанушы мен сыншының еңбегіне жақынырақ тұр», – деген осы пікірі Т. Васильченконың аудармашылық қызметіне дәл айтылғандай.

Аудармашылық еңбек жоғары жауапкершілікті талап етеді, сондықтан да аудармашы мамандығын таңдаған студенттер білімді, білікті, жоғары интеллектуалды, тәжірибе алмаса алатын, қиындыққа мойымайтын, ана тілін және өзі аударатын тілді жетік меңгерген болуы шарт. Сондықтан да қазақ ақындарының орыс оқырмандарына жол тартуына үлес қосып жүрген Т. Васильченко сынды аудармашылардың еңбегін бағалап, аударматану ғылымындағы рөлін анықтау қазіргі кездегі өзекті мәселелердің бірі деп есептейміз. Осындай аудармашылар бар кезде қазақ ақындарының асыл мұраларымен басқа халықтардың танысуына жол ашылатыны да заңды құбылыс. Болашақ аудармашылар сарапталады, аударма шығармасын талдап, тұжырымдап, бағалайды.

Әдебиеттер

- 1 Мы схожи оттиском души... // Известия Казахстан. 22.04.2011.
- 2 Сауытбек А. Өлең аудармасының теориясы мен поэтикасы: филология ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты. – Алматы, 2007.
- 3 www.np.kz. 20.02.2004.
- 4 Жұмабаев М. Шығармалары: Өлеңдер, поэмалар, қарасөздер. – Алматы: Жазушы, 1989. – 448 б.
- 5 jumabaev.nklibrary.kz
- 6 <https://www.zharar.com/kz/olen/5166-magjan>
- 7 Жұмабаев М. Пророк. – Астана: Аударма, 2010. – 368 с.
- 8 Зеленый огонь: стихи / Пер. сказ. Оразалин, Нурлан. – Алматы: Жибекжолы, 2007. – 286 с.
- 9 Қамшыгер С. Көзімде – жас, Жүрегімде – сағыныш... // Қазақәдебиеті. – №42 (3310).
- 10 Дорог небесных веги. Независимый Казахстан: Антология современной литературы в трёх томах. Поэзия. – Том III. – М.: Художественная литература, 2013. – 464 с.

References

- 1 My shozhi ottiskom dushi... // Izvestija Kazahstan. 22.04.2011.
- 2 Sauytbek A. Өлең аудармасының теориясы мен поэтикасы: филология ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты. – Алматы, 2007.
- 3 www.np.kz. 20.02.2004.
- 4 Zhumabaev M. Shygharmalary: Өлеңдер, poemalar, qaraseszder. – Almaty: Zhazu-shy, 1989. – 448 b.
- 5 jumabaev.nklibrary.kz
- 6 <https://www.zharar.com/kz/olen/5166-magjan>
- 7 Zhumabaev M. Prorok. – Astana: Audarma, 2010. – 368 s.
- 8 Zelenyj ogon': stihy / Per. skaz. Orazalin, Nurlan. – Almaty: Zhibekzholy, 2007. – 286 s.
- 9 Kamshyger S. Kozimde – zhas, Zhyregimde – saғыnysh... // Kazakәdebieti. – №42 (3310).
- 10 Dorog nebesnyh vehi. Nezavisimyj Kazahstan: Antologija sovremennoj li-teratury v trjoh tomah. Pojezija. – Tom III. – M.: Hudozhestvennaja literatura, 2013. – 464 s.